

De eigenzinnige esthetiek van Pieter de Josselin de Jong

De vroegtijdige dood van Pieter de Josselin de Jong (°1861) in 1906 schokte de artistieke wereld. Deze kunstenaar, vanaf 1883 werkzaam in Den Haag, was internationaal gelauwerd en een vooraanstaande figuur in de Nederlandse kunstwereld. Behalve om zijn schilder talent stond hij bekend als een warme persoonlijkheid en met knap voorkomen.

TEKST: LAURA PRINS & SUZANNE VELDINK

"Zijn naam zal niet spoedig vergeten worden" aldus de necrologie in de *Nederlandsche Spectator*. Helaas gaat de kunstgeschiedenis mank aan een hokjesgeest waarin schilderscholen en stijlen, en hun leiders en randfiguren, rigide worden bepaald. Kunstenaars die niet in een hokje passen, verdwijnen na loop van tijd uit de annalen, en dit overkwam ook De Josselin de Jong. Zijn zwetende fabrieksarbeiders en nevelige stadsgezichten zijn tegenovergesteld aan de landelijke idyllen van de destijds leidende Haagse Schoolschilders. En

hoewel hij net als generatiegenoten George Breitner en Isaac Israëls de sfeer van het moderne leven in zijn werk wilde vangen, is zijn schilderij veel verfijnder dan hun Amsterdams impressionisme. Na zijn overlijden werd De Josselin de Jong al snel ingehaald door modernere kunsttendenzen. Wie zich van de kunstgeschiedenishandboeken niets aantrekt en het werk van De Josselin de Jong opnieuw bekijkt, wordt verrast door een technisch begaafde kunstenaar met een scherpe blik voor originele onderwerpen. Hoogste tijd dat een nieuw publiek kennis maakt met zijn werk.

boven
'Drie Scheveningse meisjes', ca. 1894. Waterverf en witte dekverf op papier, 44,5 x 66 cm. Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem.

In tegenstelling tot sommige van zijn Belgische en Franse tijdgenoten die de uitbuiting van de arbeider verbeeldden, zoals Constantin Meunier en Maximilien Luce, was De Josselin de Jong niet per se sociaal betrokken bij het onderwerp.

Ambitie voor historieschilder

De Josselin de Jong groeide op in een notarisgezin in het Brabantse Sint-Oedenrode, waarin hij gestimuleerd werd te tekenen en te schilderen. In 1878, na 1 jaar les te hebben gekregen van P.M. Slager aan de tekenschool in Den Bosch, vertrok hij naar de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen. Deze stad had in de 19e eeuw een grote aantrekkingskracht op Nederlandse kunstenaars vanwege het goed aangeschreven gratis onderwijs waarbij de nadruk lag op historieschilderkunst. In dit genre zag

De Josselin de Jong voor zichzelf een toekomst weggelegd, mede, zo schreef hij aan zijn ouders “omdat er in Holland geen groot historieschilder is”. Met geschilderde en getekende studies van spiermannen, gipsafgietsels en naaktmodellen had hij op de academie veel succes. Zijn talent en harde werken werden in 1881 beloond met een koninklijk stipendium. Dit bedrag stelde hem in staat om zich de komende drie jaar aan de Ecole des Beaux-Arts in Parijs verder te ontwikkelen als schilder. Vanuit Parijs mengde Josselin zich voor het eerst in het internationale tentoonstellingscircuit; hij stuurde ‘Het verzoekschrift’ in 1883 naar de tentoonstelling van Levende Meesters in Gent. Het grote historiestuk werd prompt aangekocht door het plaatselijke Museum voor Schone Kunsten.

In opdracht

Terug in Nederland vestigde De Josselin de Jong zich in Den Haag. Hij merkte al snel dat er geen behoefte was aan schilderijen van Bijbelse scènes of onderwerpen uit de klassieke oudheid. Om zijn hoofd boven water te houden maakte hij portretten van de adel, voorname burgerij, hoogleraren, en zelfs de leden van het Koninklijk Huis. De

onder

‘Londen: koetsen in de mist’, 1888.
Olieverf op paneel, 70 x 100 cm.
Particuliere collectie.

onder

'Boer met span paarden aan het egegen op een es in Drenthe', ca. 1895. Waterverf en witte dekverf op papier, 41 x 65 cm. Collectie Drents Museum, Assen (aangekocht met steun van de Stichting Vrienden van het Drents Museum. © Foto: JAV Studio's Assen.

vele overgeleverde schetsboeken laten een nauwkeurige voorbereiding zien. Bladzijde na bladzijde vulde hij met studies van gezichten en karakteristieke houdingen van zijn geportretteerden. De uiteindelijke schilderijen zijn technisch perfect uitgevoerd, maar tonen, zoals het genre voorschrijft, weinig eigen inbreng. Een andere bron van inkomsten waren zijn politieke tekeningen voor het tijdschrift 'Eigen Haard' en zijn illustraties bij romanverhalen in 'Elsevier's Maandschrift'.

Observaties

Wanneer zijn financiële situatie het toeliet, legde De Josselin de Jong het werken in opdracht naast zich neer en ging hij met zijn schetsboek in de hand tekenen op straat. Vaak herhaalde hij dezelfde observatie meerdere malen, zich telkens op een ander element concentrerend: lijn, volume, licht, kleur of een specifiek detail. In zijn atelier combineerde De Josselin de Jong zijn zorgvuldige studies in één compositie, die hij vervolgens in verschillende technieken uitwerkte, zoals potlood, aquarel, pastel en olieverf. Een prachtig voorbeeld dat van eerste idee tot olieverfschilderij is te volgen is een regenachtig gezicht op een drukke straat in Londen uit 1888, waarin paardenkoetsen links en rechts langs sandwichmannen rijden, die door de wind met moeite hun reclameborden in bedwang weten te houden. Feilloos heeft De Josselin de Jong de regen en mist in grijze tonen weten te vangen. Zo slecht als het zicht voor de koetsier geweest moet zijn, zo mysterieus wordt het Londen voor de huidige beschouwer. De mist was een regelrecht gevolg van de industriële revolutie, die in Engeland veel verder was gevorderd dan in de rest van Europa. Het nieuwe type arbeider dat De Josselin de Jong in Engelse fabrieken en mijnen ontdekte, intrigeerde hem enorm. Hij zou in de jaren '90 nog minstens twee keer terugkeren naar Engeland, waar hij onder andere

de Black Country bezocht, een steenkolengebied vlakbij Birmingham. Zijn observaties inspireerden hem tot zijn meest oorspronkelijke werk, namelijk de fabrieksarbeider, een uniek thema in de Nederlandse kunstwereld indertijd.

Esthetiek van de arbeider

Ook in Nederland bezocht De Josselin de Jong met regelmaat de pas geopende fabrieken, zoals de ijzergieterij Enthoven in Den Haag. In tegenstelling tot sommige van zijn Belgische en Franse tijdgenoten die de uitbuiting van de arbeider verbeeldden, zoals Constantin Meunier en Maximilien Luce, was De Josselin de Jong niet per se sociaal betrokken bij het onderwerp. Hij zag vooral zijn esthetiek: de zware arbeid, de immense apparatuur en de sterke lijven in bezwete hemden die worden opgelicht door de ovens in de donkere fabriek. Het bood hem eindeloos veel motieven om mee te experimenteren. De Josselin de Jong werkte vaak met pastelkrijt omdat dit zich uitstekend leende voor de rode gloed van het vuur in de fabriek: in één handeling creëerde hij lijn en kleur. Een mooi voorbeeld is dit interieur met staaltrekkers uit de collectie van Museum Helmond waarin de aandacht gaat naar een grote wals en twee lange slierten ijzer. Het licht van het vuur raakt nog net de achterste arbeiders, terwijl de walswerkers op de voorgrond een silhouet vormen. Niettemin is hun spierkracht en zweet zichtbaar. Elke figuur heeft De Josselin de Jong afzonderlijk in zijn schetsboeken vastgelegd, om hen zo objectief mogelijk weer te geven.

Boerenleven

Het einde van de negentiende eeuw was een keerpunt, waar oude tradities en nieuwe ontwikkelingen nog naast elkaar bestonden. Precies deze twee tegenstellingen zijn zichtbaar in het werk van De Josselin de Jong. Naast de arbeider schilderde hij namelijk ook het traditionele boerenleven. In de jaren '90 trok hij geregeld naar Drenthe om daar de boeren en hun materieel te tekenen. Aan zijn vriend, de schrijver Maurits Wagenvoort legde hij de esthetische aantrekkingskracht uit: "Ik houd van dit land – de hoge golvende stroken bouwland, oneindig ver in strakke lijnen en sterke kleuren naast elkaar en daarop de zwarte paarden met bonkige echte boeren – een donkere aarde onder de grijze luchten, soms droefgeestig, maar mooi, vol karakter..." Dit heeft hij treffend afgebeeld in de aquarel uit het Drents Museum. Een ander traditioneel onderwerp waar De Josselin de Jong zich op stortte, waren meisjes in klederdracht uit Scheveningen. Hun gezichtjes duiken verschillende malen op in zijn schetsboeken en hij heeft ze in meerdere grotere studies uitgewerkt, zoals de aquarel uit het Nationaal Openluchtmuseum. Met dit soort werken plaatste De Josselin de Jong zich dicht bij de Haagse school, maar hij

blijft trouw aan zijn eigen manier van kijken en verfijnde schildertechniek.

Ook nu hij met de arbeider zijn eigen, onderscheidende thema had ontdekt, bleef hij zichzelf ontwikkelen: tijdens een verblijf in Rome in 1896 experimenteerde hij zelfs met beeldhouwkunst. De criticus Pieter Anne Haaxman schreef in 1897 na een atelierbezoek: "Zijn vindingrijkheid en zijn lust in het scheppen van nieuwe motieven zijn zoo groot, dat hij het leven van een artiest te kort acht om alles te verrichten waartoe zijn inspiratie hem roept." Dit kunstenaarsleven bleek nog korter te zijn dan

---

De tegenstelling tussen de oude tradities en nieuwe ontwikkelingen aan het einde van de negentiende eeuw is zichtbaar in het werk van De Josselin de Jong.

vermoed. Een fatale maagbloeding, twee maanden voor zijn 45e verjaardag, beëindigde de ontwikkeling van Pieter de Josselin de Jong. De kunstenaar die historieschilder wilde worden, was uiteindelijk uitgegroeid tot chroniqueur van zijn eigen tijd.

links

'Staand mannelijk naakt met zwaard', naar rechts, 1879
Zwart krijt op papier, 67 x 48,8 cm
Rijksmuseum, Amsterdam (Legaat van de heer en mevrouw Drucker-Fraser, Montreux)

Meer weten

Bezoeken

'Pieter de Josselin de Jong (1861-1906); een vergeten meester'
Panorama Mesdag
Den Haag
www.panorama-mesdag.nl
12-11 t/m 11-02